

Prof. dr hab. Anna Zellma
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Teologii
Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. **Andrzeja Zaniewskiego**

pt. *Katecheza integralna w kontekście nowej ewangelizacji w Polsce*, napisanej w Instytucie Nauk Teologicznych Uniwersytetu Szczecińskiego, pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Andrzeja Offmańskiego, Szczecin 2020 (wydruk komputerowy ss. 150).

Katecheza integralna jako koncepcja oparta na zasadzie wierności Bogu i człowiekowi znajduje się w centrum zainteresowania wielu polskich katechetów. Łączy bowiem w sobie wartości różnych kierunków katechetycznych. Charakteryzuje się otwartością na wyzwania współczesności. Umożliwia analizowanie nowych, warunkowanych przyspieszonymi procesami sekularyzacji społeczeństwa polskiego, problemów dotyczących nauczania religii w szkole i katechezy parafialnej. Pozwala nie tylko dokonywać trafnej diagnozy pastoralnej, ale także poszukiwać twórczych rozwiązań, które są odpowiedzią na postępujące zmiany w wartościach i normach moralnych o proveniencji religijnej. W tak szeroko zakreślonym obszarze badawczym katechezy integralnej szczególne miejsce zajmuje nowa ewangelizacja. Odpowiadając na zmiany w autodeklaracjach religijnych Polaków, spadek zaufania do instytucji Kościoła katolickiego i kwestionowanie jego roli społecznej, indywidualizm, odkościelnienie i pluralizm religijny, katechetycy nie tylko diagnozują obecny stan nauczania religii i katechezy parafialnej w Polsce, ale także poszukują nowych metod i środków wyrazu, które wspomagają proces głoszenia Chrystusa tym, którzy utracili sens wiary i zapomnieli o Chrystusie lub którzy nie znają Ewangelii. W tak ukierunkowane poszukiwania badawcze polskich katechetów wpisuje się recenzowana rozprawa doktorska ks. mgra Andrzeja Zaniewskiego.

Tematyka katechezy integralnej w kontekście nowej ewangelizacji w Polsce jest aktualna. Ma bogatą literaturę przedmiotu. Na temat katechezy integralnej pisał m.in. ks. prof. Mieczysław Majewski, który stworzył jej całościową koncepcję. Katechezie

ewangelizacyjnej wiele uwagi poświęcił m.in. ks. prof. Andrzej Offmański. Jednak podjęte przez Autora przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej zagadnienie katechezy integralnej w kontekście nowej ewangelizacji w Polsce, w sposób całościowy nie było podejmowane przez polskich badaczy. Należy zatem docenić zarówno trafny wybór tematu badawczego, jak również jego rzetelne i wieloaspektowe opracowanie. Ks. mgr Andrzej Zaniewski podjął niezwykle ważne kwestie dotyczące całokształtu katechezy integralnej w kontekście nowej ewangelizacji w Polsce. Recenzowaną dysertację, liczącą 150 stron, należy uznać za potrzebą i oczekiwaną ze względów naukowych. Jej wartość jest tym większa, że ma ona wyraźne znaczenie dla społeczeństwa. Służy lepszemu rozumieniu i doskonaleniu dotychczasowej działalności katechetycznej i ewangelizacyjnej Kościoła w Polsce.

Problem i problematyka rozprawy

Ks. mgr Andrzej Zaniewski we wstępie dysertacji zaznacza, że „głównym problemem (...) pracy (...) będzie próba odpowiedzi na (...) pytanie: <<czym jest katecheza integralna i jak dokonuje się jej korelacja z ewangelizacją?>>?” (s. 12). Problem ten Autor doprecyzowuje. Stwierdza, że „celem podejmowanego studium będzie ukazanie rzeczywistości, w wymiarze eklezjalnym i społecznym w kontekście wytycznych zaproponowanych przez Sobór Watykański II” (Tamże). Słusznie powołuje się na M. Majewskiego. Za nestorem polskiej katechetyki ks. mgr Andrzej Zaniewski trafnie zauważa, że integralność w katechezie i ewangelizacja wzajemnie przenikają się, co sprzyja zintensyfikowaniu nauczania i wychowania w wierze. W praktyce integralność znajduje zastosowanie zarówno w katechezie, jak i w ewangelizacji. Wymaga jednak ciągłej troski o zachowanie właściwego kierunku działań katechetyczno – ewangelizacyjnych.

Kolejne szczegółowe kwestie, analizowane przez Autora w dysertacji, dotyczą metod i form katechetycznych, które również służą nowej ewangelizacji. Poszerzają one problematykę badawczą. Słusznie Autor uwzględnił nie tylko propozycje wypracowane przez polskich katechetów na podstawie soborowego i posoborowego nauczania Kościoła, ale także wskazuje na nowe możliwości w zakresie katechezy integralnej. Stąd też problematykę podjętą przez ks. mgra Andrzeja Zaniewskiego należy uznać za aktualną, ważną i potrzebą dla teorii i praktyki pastoralnej, zwłaszcza w kontekście wyzwań w zakresie nowej ewangelizacji, co znajduje pełne potwierdzenie w dalszych częściach recenzowanej rozprawy.

Temat dysertacji określony tytułem został poprawnie sformułowany. Wskazuje bowiem na kierunek poszukiwań badawczych. Bez wątplenia analiza katechezy integralnej

w kontekście nowej ewangelizacji w Polsce wypełnia lukę w dotychczasowych badaniach polskich katechetyków.

Struktura i treść rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska, jak sugeruje jej tytuł, posiada charakter teoretyczny. W swych założeniach ma również nachylenie praktyczne. Podejmuje bowiem problem wyjątkowo ważny i absorbujący nie tylko badaczy, ale także praktyków. Składa się z wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, streszczenia w języku polskim i angielskim oraz bibliografii. Posiada przejrzystą, spójną i logiczną strukturę. W pełni odpowiada problematyce określonej w tytule dysertacji. Każdy z rozdziałów zawiera krótkie wprowadzenie, podrozdziały i podsumowanie. Poszczególne rozdziały konsekwentnie, zgodnie z kryterium logiczności, opartym na zasadzie nadrzędności i podrzędności, rozwijają analizowaną przez Autora problematykę, co zasługuje na podkreślenie. Układ treści recenzowanej dysertacji jest poprawny.

We wstępie do rozprawy (s. 9-14) Autor uzasadnia wybór tematu i jego aktualność, prezentuje kontekst eklezjalny i społeczny, w jakim powstała koncepcja katechezy integralnej oraz wskazuje na dotychczasowy stan badań naukowych w analizowanym obszarze. Prawidłowo określa problem i problematykę dysertacji oraz charakteryzuje zastosowane metody badawcze i materiał źródłowy. Umiejętnie przedstawia zagadnienia, na których skoncentruje swoją uwagę badawczą w kolejnych częściach rozprawy doktorskiej. Następnie, w pierwszym rozdziale (s. 15-56) opisuje posoborowe poszukiwania optymalnej koncepcji katechezy. Kolejno prezentuje soborowe ujęcie katechezy, różne koncepcje katechezy integralnej i jej rozwój historyczny oraz jej pojęcie. W rozdziale drugim (s. 57-90) przedstawia założenia katechezy integralnej, czyli jej cele i kierunki, istotę, podmiot i treść. W sposób przejrzysty i uzasadniony wskazuje na chrystocentryzm, wierność Bogu i człowiekowi, pluralizm środowisk katechetycznych (rodzinę, szkołę, parafię). Słusznie zwraca uwagę na znaczenie kultury i problemów egzystencjalnych w katechezie oraz na hierarchiczne ukazywanie prawd wiary. Prowadzone analizy Autor dysertacji wzbogaca o odwołanie do uwarunkowań społecznych, kulturowych i podmiotowych. Słusznie uwzględnia również potrzebę korelacji katechezy z edukacją szkolną. Ks. mgr Andrzej Zaniewski podejmuje też próbę wieloaspektowego opisanie adresatów katechezy integralnej, którzy w znacznym stopniu warunkują jakość działań katechetycznych i ewangelizacyjnych. Poprawnie przedstawia treść katechezy integralnej. Słusznie – za polskimi katechetykami – przypomina o przenikaniu się kerygmatu, historii zbawienia, depozytu wiary, kultury, egzystencji człowieka i doświadczenia

ludzkiego. Za istotne uznaje powiązanie treści z aktywnością wychowawczą i dydaktyczną. Umiejętnie zwraca uwagę na dostosowanie przekazywanych treści do mentalności i języka adresatów katechezy. Wszystko to świadczy o dobrej znajomości problematyki oraz umiejętności posługiwania się terminologią z zakresu katechezy integralnej i syntetycznego prezentowania wyników badań polskich katechetów. Kolejny (trzeci) rozdział (s. 91-106) dotyczy roli katechezy integralnej we współczesnej polskiej posłudze katechetycznej. Autor najpierw przedstawia społeczny wymiar katechezy integralnej, a następnie jej specyfikę w duszpasterstwie parafialnym i w szkolnym nauczaniu religii. Słusznie zwraca uwagę na powiązanie wychowania w rodzinie, we wspólnocie Kościoła i w szkole. Docenia też wspólnotowy wymiar nauczania i wychowania w wierze. Prawidłowo wiąże te działania z podstawowym celem katechezy, jakim jest doprowadzenie uczniów do spotkania z Jezusem Chrystusem i nawiązania z Nim osobistej więzi. Słusznie Autor zauważa, że tak ukierunkowana katecheza integralna wiąże się wprost z nową ewangelizacją. Zagadnieniom tym poświęcony jest czwarty rozdział recenzowanej dysertacji (s. 107-124). Autor zwraca należyłą uwagę na ewangelizacyjne ukierunkowanie katechezy integralnej, pojęcie nowej ewangelizacji i jej formy. Co ważne, przedstawia pozytywne i negatywne uwarunkowania nowej ewangelizacji oraz jej realizację we współczesnym świecie. Prowadzone analizy mają charakter pogłębiony, są logiczne i przejrzyste. Autor wykazuje się tu dobrą znajomością literatury przedmiotu. Dba o właściwe udokumentowanie wniosków stanowiących owoc prowadzonych analiz.

W zakończeniu recenzowanej dysertacji (s. 125-128) Autor przedstawia zasadnicze wyniki przeprowadzonych badań dotyczących koncepcji katechezy integralnej w kontekście nowej ewangelizacji w Polsce oraz formułuje wnioski. Cenna jest rekomendacja dotycząca konieczności intensyfikacji nowej ewangelizacji w Polsce. Z pewnością nowa ewangelizacja zajmuje ważne miejsce w katechezie integralnej. Sprzyja odkrywaniu Chrystusa, nawiązaniu z Nim osobistej więzi oraz uznaniu Go za Pana i Zbawiciela. Stanowi też punkt wyjścia w formacji dojrzałych i odpowiedzialnych chrześcijan.

Streszczenie w wersji polskiej (s. 129-131) i angielskiej (s. 132-134) jest klasyczne, zawiera najważniejsze elementy, tworzy spójną całość.

Bibliografia (s. 135-150) obejmuje zapisy źródeł (Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu, dokumentów Kościoła), literatury przedmiotu (na temat katechezy integralnej, katechezy ewangelizacyjnej, nowej ewangelizacji), literatury pomocniczej oraz pomocy leksykograficznych i encyklopedycznych. Wszystkie pozycje bibliograficzne są prawidłowo uporządkowane i opisane.

Struktura recenzowanej dysertacji ma uporządkowany układ. Wynika z dobrze dobranej i zastosowanej metodologii. Praca stanowi syntetyczną całość. Nie zauważa się w niej zbędnych narracji i nieistotnych dyskusji teoretycznych. Układ dysertacji jest logiczny i kompletny. Autor rozprawy słusznie i umiejętnie zastosował w niej zróżnicowane metody badawcze (m.in. analityczną, porównawczą).

Ocena merytoryczna pracy

Rozprawa doktorska ks. mgra Andrzeja Zaniewskiego stanowi oryginalne studium katechetyczne. Autor podejmuje ważny i aktualny problem badawczy w obszarze współczesnej katechetyki integralnej. Recenzowaną rozprawę doktorską cechuje poprawność merytoryczna. Autor konsekwentnie dąży do rozwiązania postawionego problemu badawczego, co wyraża się w prowadzonych analizach każdego szczegółowego zagadnienia związanego z katechezą integralną. Rzetelnie odwołuje się do dokumentów Kościoła i dorobku polskich katechetów. Należną uwagę poświęca poszczególnym komponentom katechezy integralnej. Zabrakło jednak pogłębionych analiz dotyczących nowej ewangelizacji w Polsce. Ten aspekt pracy wymaga wieloaspektowego przedstawienia. Autor tylko sygnalizuje kwestie związane z nową ewangelizacją w Polsce, zwracając uwagę m.in. na sytuację społeczną i kulturową (zob. np. s. 110) czy też odwołując się – w sposób bardzo syntetyczny – do wskazań biskupów przedstawionych podczas Polskiego Synodu Plenarnego w latach 1991-1999 (zob. s. 116).

Opisane w recenzowanej rozprawie zagadnienia dotyczące katechezy integralnej w kontekście nowej ewangelizacji w Polsce zasługują na pogłębione studium. Byłoby dobrze, gdyby Autor odwołał się do badań z obszaru nauk społecznych i teologii pastoralnej, uwzględniając m.in. cenne wywody naukowe znakomitego socjologa religii o. prof. Andrzeja Potockiego.

Podsumowując ocenę merytoryczną stwierdzam, że pomimo wskazanych mankamentów, recenzowana dysertacja zasługuje na pozytywną ocenę. Przedstawione zagadnienia są ważne z punktu widzenia katechezy integralnej. Mogą być bardzo pomocne dla dalszych, pogłębionych badań i dla posługi pastoralnej Kościoła w Polsce.

Ocena formalna rozprawy

Praca doktorska ks. mgra Andrzeja Zaniewskiego ma wartość poznawczą i praktyczną. Dotyczy ważnego obszaru katechetycznej i duszpasterskiej działalności Kościoła katolickiego w Polsce. Temat rozprawy, jak już wyżej zauważyłam, jest aktualny i interesujący. Problem został właściwie sformułowany we wstępie. Autor konsekwentnie dążył do jego rozwiązania.

Podział pracy na rozdziały jest klasyczny i logiczny. Dotyczy to także podziału poszczególnych rozdziałów na podrozdziały. Bardzo syntetyczne wprowadzenia do rozdziałów zwiększają jasność układu i podziału treści w rozdziale. Syntetyzujące podsumowania rozdziałów nadają dysertacji dużej przejrzystości. Autor przestrzega zasady nadrzędności najważniejszych treści w stosunku do mniej ważnych – podrzędnych. Sporadycznie daje się zauważyć brak proporcji analiz w niektórych rozdziałach. Na korzyść recenzowanej dysertacji przemawia zdolność koncentrowania się Autora na istotnych kwestiach rozwiązywanego problemu.

Język rozprawy jest poprawny, zwięzły, jasny, a przy tym komunikatywny. W niektórych zdaniach uwidaczniają się błędy stylistyczne, interpunkcyjne i błędy klawiaturowe (tzw. literówki).

Bibliografia pracy jest aktualna i uporządkowana. Znalazły się w niej wszystkie podstawowe dokumenty Kościoła oraz najważniejsze opracowania polskich katechetów. Przypisy w recenzowanej rozprawie, wykonane w systemie przecinkowym, są konsekwentnie stosowane w całej pracy.

Problemy do dyskusji

Problematyka recenzowanej rozprawy prowokuje do kontynuowania dyskusji w celu rozwinięcia jeszcze niektórych jej wątków.

1. Dużym problemem Kościoła katolickiego w Polsce jest bardzo zintensyfikowana sekularyzacja młodzieży szkół ponadpodstawowych. W jaki sposób obecnie w nauczaniu religii i w duszpasterstwie parafialnym można przeciwdziałać temu zjawisku, uwzględniając założenia katechezy integralnej?

2. Problemem ważnym, a równocześnie trudnym w posłudze pastoralnej Kościoła katolickiego w Polsce jest sekularyzacja rodzin. Jakie propozycje dotyczące ożywienia i dynamizowania nowej ewangelizacji rodziców zasługują na uwagę duszpasterzy w Polsce i dlaczego?

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgra Andrzeja Zaniewskiego stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego ważnego dla nauk teologicznych i społeczeństwa. Ma wartość poznawczą. Z treści recenzowanej rozprawy wynikają jednoznaczne wnioski pod adresem katechezy integralnej i nowej ewangelizacji. Autor umiejętnie prowadzi analizy, wykazując się

właściwym warsztatem badawczym. Recenzowana dysertacja wypełnia lukę w dotychczasowych badaniach polskich katechetyków. Bogactwo podjętych w niej wątków i syntetyczne ich przedstawienie zasługuje na szczególne podkreślenie.

Wobec powyższego stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wszystkie warunki ustawowe stawiane tego rodzaju pracom naukowym. Wniosuję o dopuszczenie ks. mgra Andrzeja Zaniewskiego do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

prof. dr hab. Anna Zellma

Olsztyn, dnia 5 sierpnia 2020 roku.

